

Research Paper

Identification and Analysis of Key Drivers Affecting the Sustainable Development of Rural Tourism with a Future Research Approach. (Case Study: Tourism Destination Villages – Saqez county)

Bahare Rahimipour ^{*1}, Mohammad Zaheri ², Hosain Karimzadeh ³

¹ Ph.D. Student Geography and Rural Planning, University of Tabriz, Iran

² Associate Professor Department of Geography and Rural Planning, Tabriz University, Iran

³ Assistant Professor Department of Geography and Rural Planning, Tabriz University, Iran

10.22080/jtpd.2021.19834.3383

Received:

September 24, 2020

Accepted:

February 12, 2021

Available online:

March 18, 2021

Abstract

Today, rural tourism has become one of the most important economic sectors in many countries in the world, and governments have developed various policies aimed at developing rural tourism at various levels from the local to the national level. Since the favorable development of the tourism industry in these areas requires knowledge and understanding of the issues and factors of economic, social and cultural affairs, the present study uses a futuristic approach to identify the most important factors affecting the development of tourism in the villages of Saqez city and the survey, and the extent to which these factors affect each other. This research with a futuristic approach aims to identify the most important factors affecting the development of tourism in the villages of the tourism destination of Saqez and assessing the extent to which these factors affect each other. The research was conducted through a mixed method. In terms of purpose, it is functional, and, in nature, it is a descriptive-analytical study. Due to the nature of this research, structural analysis, MIC MAC and Delphi method have been used. In this regard, after holding initial discussions with thirty elite and tourism experts of Saqez as the statistical population of the study, 38 variables were identified in the form of four general dimensions as initial variables. In the following, the initial variables were defined in the framework of the cross effects matrix in the MICMAC foresight software. The results show that what can be understood from the state of the dispersion page of the variables indicates the system instability, with most of the variables dispersed around the diagonal axis of the screen. Finally, due to the high direct and indirect impact, ten major factors are influential as key factors in the future of sustainable tourism development in tourism destination villages – Saqez County. Among these factors, climate conditions and participation and correlation are the most influential factors in the development of tourism in villages of tourism destination in Saqez. The awareness of the local community and tourists, competitiveness and incentive policies are also important at a later stage.

Keywords:

Rural Areas,
Sustainable
Development,
Tourism, Future
Studies, Saqez County

* **Corresponding Author:** Bahare Rahimipour

Address: Department of Geography and Rural Planning, Tabriz University, Iran

Email: bahar.rahimi67@gmail.com

Tel: +98930-874-5250

1 Extended Abstract

1. Introduction

Not having enough knowledge about the sustainable tourism situation in rural areas can lead to exacerbation of adverse ecological, economic, social and cultural consequences in these villages and will face the challenges of the future of tourism development more and more. Therefore, knowledge of the sustainability of tourism and the factors affecting it can be an effective guide for planners and practitioners in this field.

2. Materials and Methods

In terms of purpose, the present study is an applied one, and, in terms of data collection, it is a mixed-type survey. The data were collected through library and field studies. Since the purpose of the study was to examine the issue both quantitatively and qualitatively, data of both types were collected and analyzed. For the qualitative testing, the Delphi method brought the desired results and to analyze the quantitative data, the MIC MAC software was used.

3. Discussion and Results

Today, the tourism industry goes beyond an industry, as a dynamic global and social phenomenon. The present study addresses determining and identifying the factors affecting the future of tourism in tourism destination villages of Saqhez Township. The structural analysis in Mick Mac software shows that, climate conditions and participation and correlation are the most influential factors in the development of tourism in villages of tourism destination in Saqez. The awareness of the local community and

tourists, competitiveness and incentive policies are also important at a later stage.

The results of the study indicated that, The ten key factors that have the most impact on the future tourism status of villages in the tourism destination of Saqez include the factor of participation and solidarity, climate conditions, local community awareness and tourists, competitiveness, land management, incentive policies, capital amount Private sector, comprehensive tourism plan, quality of resources to motivate tourists to travel back to villages and restructure tourism.

4. Conclusion

Success in achieving the comprehensive goals of sustainable tourism in Saqez villages is dependent on effective interaction between key factors. Also, due attention from planners, policymakers and decision-makers to influencing factors on explaining the prospects for the future of sustainable tourism can create the necessary grounds for realizing the development and desirable evolution of the city's rural tourist destinations of this township.

علمی پژوهشی

شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز)^۱

بهاره رحیمی پور^{۱*}، محمد ظاهری^۲، حسین کریم زاده^۳

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران
^۲ دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران
^۳ استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

10.22080/jtpd.2021.19834.3383

چکیده

امروزه گردشگری روستایی به یکی از مهمترین بخش‌های اقتصادی در بسیاری از کشورهای جهان تبدیل شده است و دولت‌ها سیاست‌های مختلفی را به منظور توسعه گردشگری روستایی در مقیاس‌های گوناگون از سطوح محلی تا سطح ملی به کار گرفته‌اند. از آنجایی که توسعه مطلوب صنعت گردشگری در این مناطق، نیازمند آگاهی و شناخت کافی از مسائل و عوامل مؤثر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است، پژوهش حاضر با رویکرد آینده پژوهی به شناسایی مهم ترین عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز و بررسی میزان و چگونگی تأثیرگذاری این عوامل بر یکدیگر می پردازد. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش تحلیلی - اکتشافی است. با توجه به ماهیت این پژوهش، از روش تحلیل ساختاری میک مک و دلفی بهره گرفته شده است. در این راستا پس از برگزاری جلسات اولیه بحث با سی نفر از نخبگان و متخصصان گردشگری شهرستان سقز، به عنوان جامعه آماری تحقیق، سی و هشت متغیر اولیه در قالب چهار بعد کلی شناسایی شد. در ادامه، متغیرهای اولیه در چارچوب ماتریس اثرات متقاطع در نرم افزار آینده نگار میک مک تعریف شد. آنچه از وضعیت صفحه پراکندگی متغیرها می‌توان فهمید ناپایداری سیستم است که بیشتر متغیرها در اطراف محور قطری صفحه پراکنده اند. در نهایت، با توجه به امتیاز بالای اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم، ده عامل اصلی کلیدی و تأثیرگذار در آینده توسعه گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز شناسایی شدند. از بین این عوامل شرایط آب و هوایی و مشارکت و همبستگی تأثیر گذارترین عوامل در توسعه گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز هستند. آگاهی جامعه محلی و گردشگران، رقابت پذیری و سیاست های تشویقی نیز در درجات بعدی اهمیت قرار دارند.

تاریخ دریافت:

۳ مهر ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش:

۲۴ بهمن ۱۳۹۹

قابل دائلود از تاریخ:

۲۸ اسفند ۱۳۹۹

کلیدواژه ها:

نواحی روستایی، توسعه پایدار گردشگری، آینده پژوهی، شهرستان سقز.

^۱ این مقاله مستخرج از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان « آینده‌نگاری توسعه پایدار فعالیت‌های خدماتی در مناطق روستایی با تأکید بر بخش گردشگری (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز)» و به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم می‌باشد.
^{*} نویسنده مسئول: بهاره رحیمی پور

آدرس: گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه تبریز ایران ایمیل: Bahar.rahimi67@gmail.com

تلفن: ۰۹۳۰۸۷۴۵۲۵۰

۱ مقدمه

گردشگری خردمندانه بهره برداری کرد، تا در درازمدت پویایی خود را حفظ کنند و پایدار بمانند (بیات، ۱۳۹۳: ۳۶).

کشور ایران از نظر دارا بودن جاذبه‌های گردشگری، تنوع گردشگری و تنوع صنایع دستی در ردیف ۱۰ کشور اول جهان قرار دارد (جعفری صمیمی و خیره، ۱۳۹۳: ۱۲) و دارای جاذبه‌های متنوع و ویژه ای تاریخی، فرهنگی، مذهبی، طبیعی و غیره است که می‌تواند برای گردشگران داخلی و خارجی دیدنی باشد و عده زیادی را برای بازدید از این آثار وارد کشور کند (پور اصغر و ویسی، ۱۳۹۳: ۱۹۱). در سال‌های اخیر، در راستای توسعه ی پایدار نواحی روستایی، توسعه ی گردشگری در آن مورد توجه قرار گرفته و سیاست‌ها و برنامه‌های مختلفی (طرح جامع توسعه ی گردشگری کشور، تعیین مناطق ویژه گردشگری) در این زمینه تدوین کرده است (رضوانی، ۱۳۸۷: ۳۲۳). به منظور توسعه ی فعالیت‌های گردشگری در روستاها و ضرورت تقویت زیرساخت‌های عمومی و افزایش آن، کمیته ی راهبردی گردشگری روستایی و عشایری در سال ۱۳۸۵ در سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری تشکیل شد. این کمیته بر آن شد تا با توجه به وجود قابلیت‌های فراوان گردشگری در روستاهای مختلف کشور به رفاه اجتماعی و توسعه ی فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی در مناطق مختلف بپردازد. از این رو، روستاهایی که توانمندی و قابلیت جذب گردشگری بیشتری داشتند، به عنوان روستاهای هدف گردشگری انتخاب شدند. بررسی و شناخت جاذبه‌ها و ارائه ی خدمات در هر برنامه‌ریزی و طرح گردشگری، از مطالعات پایه و اساسی است که سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری با انتخاب روستاهای هدف گردشگری گامی مهم در این مسیر برداشت (رحیمی و رنجبر دستانی، ۱۳۹۲: ۱۳۲).

روستای هدف گردشگری به محدوده‌ای جغرافیایی گفته می‌شود که در آن یک یا مجموعه‌ای از جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و فرهنگی وجود دارد که انگیزه‌ای برای سفر و اقامت گردشگران خواهند بود. تعیین این روستاها از رویکردهای اصلی دولت برای رفع محرومیت و ایجاد محرک‌های توسعه در مسیر تحقق اهداف تعیین شده در سند چشم انداز بیست ساله کشور، بهره‌گیری از توان‌های مناطق محروم به ویژه روستاها و مقوله ی گردشگری است (علیقلی زاده، ۱۳۹۳: ۲۵۳).

امروزه صنعت گردشگری در دنیا به عنوان یکی از مهمترین و متنوع ترین صنایع مطرح جهانی است که با نرخ رشدی شتابان، گسترش یافته و منبع درآمد قابل ملاحظه‌ای برای بسیاری از دولت‌ها فراهم آورده است. این صنعت که یکی از عوامل مؤثر در تبادلات فرهنگی بین کشورها محسوب می‌گردد، به عنوان گسترده‌ترین صنعت خدماتی جهان، حائز اهمیت ویژه‌ای است (سرایبی و شمشیری، ۱۳۹۲: ۶۹). گردشگری در بسیاری از کشورهای جهان، یکی از پیچیده-ترین کسب و کارهای بشری بوده و به عنوان فعالیتی چند وجهی دارای کارکردها و اثرات مثبت گوناگونی است که از جمله آنها می‌توان به؛ اشتغال زایی، کسب درآمد، جذب ارزهای خارجی، تقویت زیرساخت‌ها و .. اشاره کرد (زرآبادی و عبدالله، ۱۳۹۳: ۳۸، United Nations Conference on Trade and Development, ۲۰۱۶: ۸۰). سفر به دیگر نقاط برای گردشگری با انگیزه‌های مختلف جزء ملزومات زندگی در این قرن محسوب می‌شود و در واقع جریانی را شکل می‌دهد که مرزهای ملی و بین المللی را در نوردیده و رویکردی فراتر از دولت-ملت یافته است (سقای و علیزاده، ۱۳۹۵: ۲). اقتصاددانان صنعت گردشگری را سومین پدیده ی اقتصادی پویا و روبه رشد پس از صنعت نفت و خودروسازی می‌دانند (کاظمی و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۸). کشورهایی که به متنوع سازی اقتصاد خود پرداخته-اند و در پی رهایی از اقتصاد تک پایه‌ای هستند، در جستجوی شناخت با خلق راه و روش‌های جدیدی هستند. یکی از این روش‌ها، توسعه ی صنعت گردشگری است (محمودی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲). گردشگری نظام بسیار پیچیده‌ای از فعالیت‌ها و خدمات است، از این رو، تحقق توسعه ی پایدار گردشگری به منظور دستیابی به تأثیرات مطلوب نیازمند درک اساسی از پیچیدگی و ویژگی‌های نظام گردشگری است (UNDP, ۱۹۹۹: ۱۳). این پیچیدگی در فضاها و عرصه‌هایی جغرافیایی که فعالیت‌های گردشگری در آنها جریان دارند، مشاهده می‌شود. از جمله می‌توان به نواحی روستایی اشاره کرد که توسعه و رونق فعالیت‌های گردشگری در آنها روز افزون است (Chin et al, ۲۰۱۴: ۳۶). توسعه ی فعالیت‌های گردشگری بدون توجه به مباحث و مفاهیم پایداری امکان پذیر نیست و آینده این نواحی را با چالش‌های اساسی رو به رو می‌سازد. در چارچوب این دیدگاه می‌بایست از منابع

به خطر بیندازد. از این رو، مبنا قراردادن رویکرد پایداری در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ی گردشگری در این مناطق اهمیت بسیار دارد. گام برداشتن در مسیر توسعه‌ی پایدار گردشگری به درک و شناخت جامعی از وضعیت پایداری گردشگری نیازمند است. نداشتن شناخت کافی از وضعیت پایداری گردشگری در نواحی روستایی می‌تواند به تشدید آثار و پیامدهای نامطلوب اکولوژیکی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در این روستاها منجر شود و بیش از پیش، آینده‌ی توسعه‌ی گردشگری را با چالش و مشکلات متعدد روبه‌رو سازد. بنابراین آگاهی از وضعیت پایداری گردشگری و عوامل مؤثر بر آن می‌تواند راهنمای مؤثری پیش روی برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران این حوزه باشد. هدف اصلی پژوهش حاضر، شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه‌ی پایدار گردشگری در روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز و پاسخگویی به این پرسش است که پیشران‌های کلیدی مؤثر بر وضعیت آینده‌ی گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز کدام‌اند و به چه میزان و چگونه بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند؟

۲ مبانی نظری و پیشینه‌ی تحقیق

توسعه‌ی پایدار گردشگری که پژوهشگران بسیاری آن را به صورت جامع بررسی کرده‌اند، فرایندی است که نیازهای گردشگران و جامعه میزبان را تأمین و در عین حال از فرصت‌های آینده حمایت می‌کند و مدیریت تمامی منابع را به منظور تأمین انواع نیازهای اقتصادی و اجتماعی به همراه دارد (Risteskia et al, ۲۰۱۶: ۳۷۷). سازمان جهانی گردشگری اظهار داشته که توسعه‌ی گردشگری می‌تواند سهم مهمی در سه بخش توسعه‌ی پایدار (اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی) ایفا کند (زالی و اسماعیل زاده، ۱۳۹۶: ۱۱۷) و ابعاد اساسی پایداری را تشکیل می‌دهند.

به نظر مورفی توسعه‌ی پایدار در گردشگری نقش مهمی دارد، چراکه گردشگری در واقع صنعت منبع است که به موهبت طبیعت و میراث جامعه وابسته است و این منابع را به عنوان بخشی از محصول ارائه می‌کند؛ اما در این منابع با سایر کاربران از جمله ساکنان محلی سهیم است (Jr, ۲۰۰۳: ۲۳). باتلر بیان می‌کند توسعه‌ی پایدار گردشگری اصولاً به توسعه‌ی گردشگری با تأکید بر جامعه‌ی میزبان می‌پردازد (Weavern and Lawton, ۲۰۱۲).

شهرستان سقز، از جمله شهرستان‌های مرزی اکنون و کهن ایران باستان است که قدمت آن به هزاره‌ی هفتم قبل از میلاد برمی‌گردد. در شهرستان سقز بیش از ۳۵۰ اثر تاریخی، طبیعی و معنوی وجود دارد که یکصد و شصت مورد از آن‌ها در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است (وارثی و همکاران، ۱۳۸۹: ۶). این شهرستان، در سال ۱۳۹۵، دارای ۴ بخش به نام‌های مرکزی، زیویه، سرشیو و امام، ۱۱ دهستان و دارای ۲۷۲ آبادی ساکن، با ۱۵۰۹۶ خانوار و ۵۸۰۹۲ نفر جمعیت است (مرکز آمار ایران، سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵)، از این تعداد روستا، ۱۴ روستا توسط سازمان میراث فرهنگی و گردشگری به عنوان روستاهای هدف گردشگری تعیین شده‌اند (اداره‌ی میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان سقز، ۱۳۹۷). این روستاها، دارای جاذبه‌های گردشگری فراوانی از نظر طبیعی، مذهبی، فرهنگی و تاریخی هستند که هر ساله گردشگران محلی و تعدادی گردشگر خارجی را از کشورهای عراق و ترکیه پذیرا هستند و اهمیت خاصی در میان ساکنان بومی دارند. از جمله جاذبه‌های گردشگری این روستاها، می‌توان به قلعه باستانی زیویه (کاخ دژ) که قدمت آن به قرن ششم قبل از میلاد برمی‌گردد و به عنوان نماد تمدن مانایی‌ها شهره‌ی عام و خاص است، منطقه حفاظت شده‌ی عبدالرزاق، غار باستانی کرفتو، غار سوراوا، قلعه تورجان که به دوره‌ی مغول برمی‌گردد، حمام و عمارت تاریخی قلندر مربوط به دوره‌ی ایلخانیان، قرآن تاریخی (أم القرآن) و مسجد شیخ حسن مولانا که به دوره‌ی صفویه مربوط است، وجود خانقاه شیخ زنبیل که هرساله پذیرای بسیاری از زائران از داخل و خارج کشور از جمله کشور ترکیه و عراق است، دریاچه‌ی لگزی، دریاچه‌ی سد شهید کاظمی و آب و هوا واقلیم ویژه کوهستان، گیاهان و جانوران متنوع و خاص، جنگل‌ها و مراتع سرسبز اشاره کرد (فاروقی، ۱۳۹۴: ۲۶).

به هر حال، روستاهای شهرستان سقز از جمله روستاهایی هستند که همواره به دلیل داشتن پتانسیل و ظرفیت‌های متنوع در زمینه‌های تاریخی، فرهنگی و طبیعی مورد توجه و آمد و شد گردشگران به ویژه گردشگران بومی در فصول مختلف سال بوده‌اند و آثار و پیامدهای مختلف و متفاوتی را به دنبال داشته است. در این زمینه بروز و تشدید آثار نامطلوب می‌تواند حیات انواع اکوسیستم‌ها و آثار با ارزش باستانی و تاریخی منطقه را

گردشگری باید در تأمین نیازهای اصلی کسانی که تاکنون در مقاصد گردشگری نادیده گرفته می شدند، سهیم باشد؛ (ب) توسعه ی پایدار گردشگری باید بی عدالتی و فقر مطلق را در مقاصد محلی گردشگری کاهش دهد؛ (ج) توسعه ی پایدار گردشگری باید در ایجاد شرایط لازم توسعه ی گردشگری در مقاصد سهیم باشد و در ساکنان محلی اعتماد به نفس ایجاد کند تا از شرایط نامطلوب رهایی یابند؛ (د) توسعه ی پایدار گردشگری ضمن آنکه باید رشد اقتصادی ملی را تسریع کند، می بایست به رشد اقتصادی محلی و منطقه ای نیز سرعت بخشد با توجه به اینکه این رشد باید بین طبقات اجتماع عادلانه تقسیم شود. توسعه ی پایدار گردشگری باید به موارد گفته شده در مقطع زمانی مشخصی پاسخ دهد، بدون اینکه بر توانایی نسل-های آتی در برآوردن نیازهایشان تأثیر بگذارد (Schomer, ۲۰۱۰: ۹۱).

۳۴۸). هدف اولیه ی توسعه ی پایدار گردشگری به حداکثر رساندن منفعت ها و در عین حال به حداقل رساندن تأثیرات نامطلوب است (Kent, ۲۰۱۵: ۲۶; Weaver, ۲۰۱۲: ۱۰). کاتر و گودال^۱ (۱۹۹۹) معتقدند که توسعه ی پایدار گردشگری باید این موارد را هدف قرار دهند: الف) تأمین نیازهای جمعیت میزبان براساس مؤلفه های بهبود استانداردهای زندگی در کوتاه مدت و بلندمدت؛ ب) تأمین تقاضاهای تعداد فزاینده گردشگران و تداوم جذب آنها به ناحیه ی مقصد؛ ج) حصول اطمینان از اینکه بهبود دو هدف پیشین براساس قابلیت و توانایی محیط، در تأمین منافع نسل های آینده تأثیر نامطلوبی بر جای نگذارد (Chami, ۲۰۱۲: ۷).

توسعه ی پایدار گردشگری دارای ابعاد مختلف (جدول ۱) و مفاهیم و اصولی است که اسکومر (۲۰۱۰) آنها را در پنج مورد طبقه بندی کرده است: الف) توسعه ی پایدار

جدول ۱ - ابعاد و اصول توسعه ی پایدار گردشگری

ابعاد	اصول	مفهوم
پایداری اقتصادی	حفظ تنوع	حفظ و ارتقای تنوع طبیعی، اجتماعی و فرهنگی برای گردشگری پایدار بلندمدت ضروری است و مبنایی انعطاف پذیر برای این صنعت ایجاد می کند.
	حمایت از اقتصاد-های محلی	گردشگری از دامنه ی وسیعی از فعالیت های اقتصادی محلی حمایت می کند و هزینه ها و ارزش های محیطی را به حساب می آورد به حفظ آن اقتصادها کمک می کند و از آسیب به محیط نیز جلوگیری می کند.
	بازاریابی مسئولانه گردشگری	بازاریابی که اطلاعات کامل و مسئولانه ای را برای گردشگران فراهم می آورد، احترام به محیط های طبیعی، اجتماعی و فرهنگی نواحی مقصد را افزایش می دهد.
پایداری اکولوژیکی	استفاده پایدار از منابع	محافظت و استفاده پایدار از منابع طبیعی، اجتماعی و فرهنگی حیاتی است و کسب و کار را در بلندمدت معقول می سازد.
	کاهش دادن مصرف مفرط و اتلاف	کاستن از مصرف مفرط و اتلاف از هزینه های بازیابی در بلندمدت از خسارت ها جلوگیری می کند و کیفیت گردشگری را بالا می برد.
پایداری فرهنگی	آموزش کارکنان	آموزش کارکنان که پایداری گردشگری را به روال های تجاری گره می زند و با به کارگیری پرسنل محلی در تمامی سطوح هم راستا است، می تواند کیفیت محصول گردشگری را بهبود بخشد.
	تقبل تحقیقات	تحقیقات و نظارت مداوم این صنعت با استفاده از مجموعه داده ها و تحلیل کارآمد ضروری است و به حل مشکلات کمک می کند و منافع را روانه مقصد گردشگری، صنعت گردشگری و مشتریان می کند.

¹. Cater and Goodal

مفهوم	اصول	ابعاد
توسعه ی گردشگری وقتی در چارچوب برنامه‌ریزی راهبردی محلی و ملی ادغام شود و تأثیر محیطی آن ارزیابی شود، باعث حیات بلندمدت گردشگری می‌شود. برنامه‌ریزی یکپارچه در حوزه ی هماهنگ سازی کالاها و مشارکت بین سازمان‌های دخیل در تصمیم گیری باید صورت گیرد.	یکپارچه سازی گردشگری در برنامه ریزی	پایداری اجتماع محلی
مشارکت کامل جوامع محلی در بخش گردشگری به سود آنها و محیط زیست است و کیفیت تجربه گردشگری را نیز بالا می‌برد.	مشارکت دادن جوامع محلی	
مشاوره بین صنعت گردشگری و جوامع محلی، سازمانها و نهادها ضروری است. به طوری که آنها بتوانند هم سو با یکدیگر کار کنند و تضاد منافع بالقوه‌ای را که ممکن است پیش آید، حل و فصل کنند.	مشورت با نقش آفرینان و عموم مردم	

منبع: Schomer, 2010: 92

فراهم آوردن زمینه ی تفریح و تنوع برای گردشگران، ایجاد فرصتی برای افراد محلی در جهت کسب درآمد بیشتر، ایجاد اشتغال، آشنایی با فرهنگ‌های مختلف و ایجاد ارتباط با افراد خارج از روستا. همه ی این موارد نشان دهنده ی رابطه‌ای قوی میان گردشگری روستایی با توسعه ی پایداری و از راهکارهای اساسی برای توسعه ی مناطق روستایی توجه به این نوع گردشگری است (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۹). توسعه ی پایدار گردشگری روستایی سبب احیای فرهنگ‌های محلی و سنتی؛ تشویق فعالیت‌های جمعی؛ افزایش درآمد؛ ایجاد منابع جدید درآمد؛ حفظ و حراست از محیط طبیعی، فرهنگی و اجتماعی روستاها و نگهداشت جمعیت می‌شود (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۸).

در زمینه ی توسعه ی پایدار گردشگری و تأثیرگذاری عوامل مختلف در زمینه ی گردشگری، مطالعات و تحقیقات داخلی و خارجی انجام شده که در جدول ۲ به آن اشاره شده است.

در خصوص شاخص‌های توسعه ی پایدار گردشگری نیز، تاکنون اسناد مختلفی مطرح شده است که از مهمترین آنها می‌توان به گزارش گردشگری اتحادیه ی اروپا؛ گزارش گردشگری منطقه ی آسه آن؛ دانشنامه ی اکوتوریسم؛ گزارش گردشگری منطقه ی آسیای جنوبی؛ گزارش بانک جهانی؛ و گزارش سازمان جهانی گردشگری اشاره نمود.

شاخص‌های تدوین شده از سوی این سازمان‌ها و نهادها به قرار زیر هستند:

(أ) شاخص‌های فیزیکی-اکولوژیکی شامل: اکوسیستم-ها؛ تنوع زیستی؛ آلودگی آب؛ آلودگی صوتی؛ آلودگی هوا؛ آلودگی محیطی؛ انرژی؛ زیرساخت‌ها و خدمات محلی؛ ایمنی؛ تغییرات کاربری اراضی؛ اراضی ساحلی؛ و حمل و نقل.

(ب) شاخص‌های جمعیتی-اجتماعی شامل: داده‌های جمعیتی؛ میزان مشارکت؛ وضعیت امنیت اجتماعی؛ سطح رضایت مندی؛ بهداشت و درمان؛ زبان مکالمه ی محلی؛ آموزش؛ و میزان عدالت اجتماعی.

(ج) شاخص‌های اقتصادی-نهادی شامل: اشتغال/بیکاری؛ سطح قیمت‌ها؛ فعالیت‌های اقتصادی؛ میزان درآمدها و هزینه‌های گردشگری؛ قوانین و مقررات؛ نهادهای محلی؛ کدهای اخلاقی؛ مالکیت؛ میزان همکاری‌های نهادی؛ و زیرساخت‌های اطلاع رسانی و ارتباطی (اسماعیل زاده، ۱۳۹۵). اساس گردشگری روستایی نیز عبارت است از؛ ترکیب محیط زیست روستایی، فعالیت‌های مزرعه و فرهنگ‌های مختص موجود در روستا به منظور

جدول ۲ - بررسی پیشینه ی پژوهش

محقق/محققان	سال	عنوان پژوهش	مهم ترین نتایج
تقوایی و حسینی خواه	۱۳۹۶	تعیین پیشرانهای کلیدی مؤثر در توسعه ی گردشگری شهری یاسوج	وجود طرح جامع گردشگری، تأسیسات زیربنایی، رسانه ها، خدمات رفاهی، بخش خصوصی و امنیت از جمله پیشرانهای کلیدی در توسعه ی صنعت گردشگری شهر یاسوج بوده اند.
علی اکبری و همکاران	۱۳۹۷	شناسایی پیشرانهای مؤثر بر وضعیت آینده ی گردشگری پایدار کرمان	تأثیرگذارترین عامل کلیدی در توسعه ی پایدار کرمان، رقابت پذیری بوده و حذف موانع سفر، گسترش فضاهای ساخته شده مرتبط با گردشگری، مشارکت و همبستگی در درجات بعدی قرار دارند.
شهماری اردجانی و کاموسی علمداری	۱۳۹۸	بررسی گونه های گردشگری مؤثر بر توسعه ی گردشگری منطقه آزاد ارس	گردشگری تفریحی بیشترین تأثیر را بر متغیر گونه های گردشگری گذاشته و بعد از آن گردشگری تاریخی، گردشگری طبیعت، گردشگری تجاری و گردشگری شهری بیشترین تأثیر را داشته اند.
قصابی، آذر، پناهی	۱۳۹۸	شناسایی پیشرانهای تأثیرگذار بر توسعه ی گردشگری در مناطق آزاد تجاری (منطقه آزاد ارس)	در بین پیشرانهای مورد بررسی بیشترین تأثیرگذاری مربوط به پیشرانهای اقتصادی، مدیریتی، بازاریابی و تبلیغات و آموزش می باشد.
ایمانی و رضوی	۱۳۹۹	شناسایی پیشرانهای مؤثر بر آینده گردشگری پایدار با رویکرد آینده پژوهی روستاهای بخش مرکزی سرعین	عوامل بهبود وضعیت معابر و راههای روستایی، امنیت و بازسازی آثار گردشگری دارای تأثیرگذاری بیشتری بوده اند و از اهمیت بالاتری برخوردارند.
Regmi	۲۰۱۶	گردشگری روستایی در نپال؛ توسعه و پایداری	توسعه ی گردشگری از طریق مشارکت مردم محلی، ارتقای آموزش و مهارت به جامعه در بهبود خدمات بهداشتی، امنیت غذایی، آگاهی درباره ی حفاظت از محیط زیست و متنوع سازی اقتصاد روستایی مؤثر است.
Melichová, & Majstriková	۲۰۱۷	آیا گردشگری روستایی یک پیش راننده توسعه در چشم انداز توسعه ی روستایی جمهوری اسلواکی است؟	در مناطق روستایی که در سال های قبل با جمعیت گریزی مواجه بوده اند، در اثر توسعه ی گردشگری و بهبود زمینه های توسعه ی اقتصادی این بخش از فعالیت ها به موتور پیشران توسعه ی روستایی تبدیل شده است.
Petrovic	۲۰۱۷	گردشگری به عنوان یک رویکرد توسعه ی پایدار روستایی در کشورهای پست سوسیالیستی صربستان و اسلوانی	توسعه ی گردشگری به بهبود کیفیت زیرساخت ها، مراکز بهداشتی، تنوع اقتصادی و اشتغال روستایی کمک کرده است.
Kapera	۲۰۱۸	نقش دولت های محلی در دستیابی به توسعه ی پایدار گردشگری در لهستان	بیش از ۶۰ درصد از شرکت کنندگان در نظرسنجی اظهار نظر کرده اند که دولت محلی، از طریق برگزاری کنفرانس ها، جلسات و کارگاه های آموزشی مناسب، مبادله دانش و تجربیات در زمینه ی توسعه ی پایدار را تسهیل نمی نماید.
Asmelash and Kumar	۲۰۱۹	بررسی رابطه ی بین رضایت گردشگران و توسعه ی پایدار گردشگری فرهنگی در شهر تیگرای اتیوپی	ادراک گردشگران از پویایی اقتصادی منطقه ی گردشگری بر رضایت آنها تأثیرگذار می باشد. در حالی که با توجه به گردشگری فرهنگی رابطه ی معناداری بین رضایت و وضعیت محیط زیست منطقه ی مورد مطالعه دیده نمی شود.

منبع: تحقیق حاضر

۳ روش شناسی تحقیق

روش پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی بوده و به لحاظ ماهیت و گردآوری اطلاعات از نوع توصیفی - تحلیلی و بر مبنای ماهیت داده‌ها ترکیبی است. گوردون برای اولین بار سنجش تأثیرات متقابل متغیرها را در سال ۱۹۶۶ ابداع کرد. این روش یکی از روش‌های برجسته برنامه‌ریزی بر پایه ی سناریو است و بر این سؤال بنا نهاده شده است: آیا پیش بینی آینده می‌تواند بر تأثیرات احتمالی متقابل اتفاقات آینده بر یکدیگر مبتنی باشد؟ (Gorden, ۱۹۹۴: ۱۲).

با استفاده از تجزیه و تحلیل ساختاری، متغیرهای مهم یک سیستم از طریق ماتریس شناسایی و اثرات هر یک از متغیرها بر یکدیگر قابل تشخیص است. با این تفاسیر این پژوهش از دو فاز به قرار زیر تشکیل شده است:

- تشکیل سیستم پایه،
- تجزیه اجزای سیستم پایه و تبیین حوزه‌های تعیین کننده ی پیشران‌های کلیدی توسعه ی پایدار گردشگری.

در فاز اول به منظور تشکیل سیستم پایه (جمع آوری اطلاعات) و تعیین عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه ی پایدار گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز در چهار حوزه ی اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، کالبدی و طبیعی از روش دلفی و بررسی اسنادی استفاده شده است. به طور کلی در مطالعات سناریو مینا، تخصص و دانش خبرگان بر کمیت کلی برتری داشته و حجم نمونه مورد نظر نباید کمتر از ۲۵ نفر باشد (Godet, ۲۰۰۸). در این پژوهش به منظور انتخاب آگاهانه شرکت کنندگان، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. در این روش شرکت کنندگان توسط پژوهشگر دست چین می‌شوند؛ چراکه یا به صورت مشخص دارای ویژگی خاصی بوده و یا از اطلاعات در موردی خاص غنی هستند. این روش زمانی استفاده می‌شود که نیاز به نمونه‌های خبره باشد. پژوهشگران با انتخاب موارد غنی از اطلاعات که شامل افراد، گروه‌ها و مؤسساتی است که بینش کاملی نسبت به سؤال پژوهش فراهم می‌کنند، به این مهم دست می‌یابند (Devers, Frankel, ۲۰۰۰). به عبارت دیگر، اساس به کار بردن روش نمونه‌گیری هدفمند، انتخاب گروهی از خبرگان است که بررسی عمقی یا فهم کلی نسبت به

ماهیت پرسش‌نامه پژوهش داشته باشند) Neuman, (۲۰۰۷).

با استناد به توضیحات بالا، جامعه ی آماری پژوهش مورد نظر متشکل از ۳۰ نفر از خبرگان و کارشناسان توسعه و برنامه ریزی در سطوح مختلف با تخصص‌های برنامه ریزی شهری، برنامه ریزی روستایی، برنامه‌ریزی منطقه‌ای و گردشگری به عنوان اعضای هیأت علمی (دانشگاه پیام نور و دانشگاه آزاد اسلامی شهرستان سقز) و کارشناسان اداره میراث فرهنگی-صنایع دستی و گردشگری شهرستان سقز بوده (جدول ۳)، که حجم مورد نظر براساس رویکرد اشباع نظری تعیین شده است. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش نامه ماتریس تحلیل متقاطع بود که متغیرها و عوامل آن بر مبنای مطالعات اسنادی تعیین و روایی آن توسط خبرگان این حوزه، بررسی و تأیید گردید. بدین گونه که متغیرهای شناسایی شده را در فاز اول در ماتریس تحلیل آثار وارد کرده و میزان ارتباط این متغیرها با حوزه ی مربوط توسط خبرگان تشخیص داده شده است. شاخص‌های مورد استفاده در این پژوهش چهار حوزه؛ اجتماعی- فرهنگی، کالبدی، طبیعی و اقتصادی گردشگری را پوشش می‌دهد. داده‌های این بررسی، با توجه به عوامل شناخته شده برای درک میزان تأثیر هر یک از متغیرها بر یکدیگر و ضرورت تحلیل آن در برنامه‌ریزی‌های بلندمدت گردشگری شهرستان سقز جمع آوری شده است. در فاز دوم (تحلیل اجزای سیستم پایه)، روش تحلیل آثار متقاطع عوامل با استفاده از تکنیک تحلیل ساختاری در قالب نرم افزار میک مک به کار گرفته شده است. طبق پژوهش‌های انجام گرفته، روش میک مک نوعی تحلیل ساختاری است که هدف آن شناخت متغیرهای خیلی مهم در یک سیستم در میان مجموعه‌ای از متغیرهاست که توسط گروهی از کارشناسان خبره انجام می‌گیرد. این روش شامل سه مرحله است:

- ۱- تعریف متغیرهای مربوط؛ گردآوری متغیرهای مورد نظر ممکن است توسط گروهی از کارشناسان، طوفان مغزی (بهره گیری از نظرات خبرگان) و یا مطالعه ی پیشینه ی پژوهش انجام گیرد. در این مرحله، فهرستی از متغیرها به عنوان خروجی کار ایجاد می‌شود. لازم به ذکر است که می‌توان شمار نامحدودی از متغیرها را تعریف کرد. تیم کارشناسی

۳- بیان متغیرهای کلیدی: این مرحله گامی مهم در فرایند تحلیل محسوب می‌شود. ارئه ی سنجش‌ها و بررسی‌های لازم که به ما درجه اهمیت یک متغیر را نشان می‌دهد از طریق ماتریس تأثیر مستقیم مورد محاسبه قرار می‌گیرد (Villacorta, ۲۰۱۴).

به واقع نتایج حاصل از خروجی میک مک نشان دهنده ی نوع اثر و رابطه آن‌هاست و این امر در تعیین متغیرهای کلیدی جهت ارائه بهترین برنامه ی مدیریتی، نقش حیاتی دارد. براساس تحلیل‌ها و خروجی‌های حاصل از نرم افزار میک مک، متغیرها در پنج دسته به قرار زیر قابل دسته بندی هستند: ۱- عوامل تعیین کننده یا تأثیرگذار؛ ۲- عوامل دوجبهی که خود دارای دو زیرمجموعه ی عوامل ریسک و هدف تقسیم می‌شود؛ ۳- عوامل تأثیرپذیر یا نتیجه ی سیستم؛ ۴- عوامل مستقل که خود به دو بخش عوامل گسسته و عوامل اهرمی ثانویه تقسیم می‌شود؛ ۵- عوامل تنظیمی هستند. به طور کلی می‌توان گفت در این پژوهش، ۳۸ متغیر به عنوان عوامل اولیه شناسایی و با نرم افزار میک مک تحلیل شد. در ماتریس متقاطع جمع اعداد سطرهای هر عامل، میزان تأثیرگذاری و جمع ستونی هر عامل میزان تأثیرپذیری آن را از عوامل دیگر نشان می‌دهد.

همچنین باید متغیرهای مشتق را تعریف نماید که تحت پوشش متغیرهای اصلی قرار دارند.

۲- تشخیص رابطه ی بین متغیرها؛ کارشناسان با استفاده از ماتریس $(n) \times (n)$ ، رابطه و تأثیر هر یک از متغیرها را با متغیرهای دیگر به صورت کمی نشان می‌دهند. این ماتریس با عنوان MDI یا ماتریس تأثیر مستقیم شناخته می‌شود، هر MDI نشان دهنده ی تأثیر هر متغیر بر متغیر است که این ارزش گذاری می‌تواند به صورت اعداد کمی از صفر تا ۳ نشان داده شود. با این توضیح که:

- عدد صفر نشان دهنده ی عدم وجود ارتباط بین متغیرها؛
- عدد ۱ رابطه ی ضعیف؛
- عدد ۲ رابطه ی متوسط و؛
- عدد ۳ رابطه ی قوی است.

در این بین خانه‌هایی که به صورت مورب در ماتریس وجود دارند، صفر در نظر گرفته می‌شوند (Asan, ۲۰۰۷: ۶۲۷).

جدول ۳ - مشخصات جامعه ی آماری (کارشناسان) مورد مطالعه

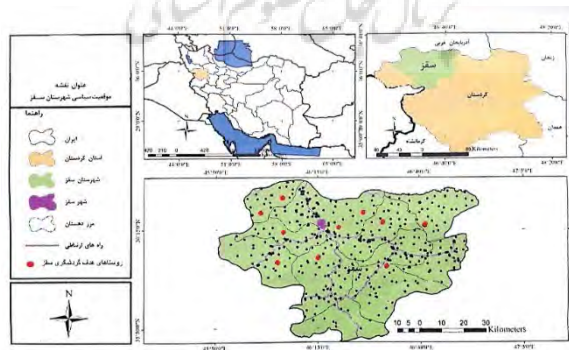
ویژگی	تعداد	درصد
جنس	زن	۸ / ۲۶/۶
	مرد	۲۲ / ۷۳/۴
تحصیلات	فوق دیپلم	۲ / ۶/۶
	لیسانس	۲۲ / ۷۳/۴
	فوق لیسانس و بالاتر	۶ / ۲۰
رشته تحصیلی	برنامه ریزی شهری	۳ / ۱۰
	برنامه ریزی روستایی	۹ / ۳۰
	برنامه ریزی منطقه‌ای	۸ / ۲۶/۶
	برنامه ریزی توریسم	۱۰ / ۳۳/۴
سابقه ی کار	۵-۱۰ سال	۱۶ / ۵۳/۴
	۱۱-۱۶ سال	۱۱ / ۳۶/۶
	۱۷ سال و بالاتر	۳ / ۱۰
محل فعالیت	اداره ی میراث فرهنگی و گردشگری	۷ / ۲۳/۴
	دانشگاه پیام نور سقز	۱۴ / ۴۶/۶
	دانشگاه آزاد اسلامی سقز	۹ / ۳۰

منبع: تحقیق حاضر

۴ معرفی محدوده ی مورد مطالعه

محدوده ی مورد مطالعه واقع در شهرستان سقز است. این شهرستان بین ۴۶ درجه و ۱۶ دقیقه طول شرقی و در ۳۶ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی با متوسط ارتفاع ۱۴۹۶ متر از سطح دریا واقع شده است. شهرستان سقز در قسمت شمال غربی شهر سنندج (مرکز کردستان) استقرار یافته است. به طور کلی، از شمال و غرب به استان آذربایجان غربی، از جنوب به شهرستان مریوان و کشور عراق، از شرق به شهرستان دیواندره و از جنوب غربی به شهرستان بانه محدود شده است. شهرستان سقز در حال حاضر ۲۷۲ آبادی دارای سکنه است که از این تعداد روستا، ۱۰ مورد به عنوان روستاهای هدف گردشگری تعیین شده اند (جدول ۴). این روستاها از پتانسیل های گردشگری درخور توجهی برخوردارند. از لحاظ وضعیت طبیعی و اقلیمی، آب و هوای سرد و کوهستانی و تابستان های ملایم و نسبتاً سرد دارد. همچنین دارای جاذبه های تاریخی، مذهبی و فرهنگی بسیاری هستند. محدوده ی مطالعه شده شامل ۱۰ روستای هدف گردشگری شهرستان سقز است. در حال حاضر، یکی از مهمترین اقداماتی که در زمینه ی توسعه صنعت گردشگری در روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز صورت گرفته، معرفی قابلیت ها و توانمندی ها، جاذبه ها و پتانسیل های مختلف گردشگری این روستاها با استفاده از رسانه ها و تعاملات تبلیغاتی است. همچنین با برگزاری کلاس های آموزشی بوم گردی و استفاده از نیروهای خبیره و تحصیل کرده دانشگاهی سبب ارتقای فرهنگ گردشگری در جامعه ی بومی شده است. سرمایه گذاران با همکاری و فعالیت در عرصه ی گردشگری، امکانات رفاهی، تفریحی و اقامتی مناسبی را در کنار

جاذبه های تاریخی و طبیعی این روستاها فراهم کرده اند. با جذب اعتبارات میلیونی برای مرمت و بازسازی آثار گردشگری در روستاهای هدف گردشگری شهرستان (جذب سه میلیارد ریال اعتبار برای مرمت عمارت تاریخی فاتح فیض اله بیگی و حمام تاریخی قلندر، جذب چهار میلیارد ریال اعتبار از اعتبارات ماده ۱۸۰ برای احیای منطقه ی گردشگری زیویه) باعث افزایش حضور گردشگران و افزایش ارزش آوری صنعت گردشگری در این روستاها شده اند. همچنین برگزاری جشنواره ها و نمایشگاه های مختلف غذاهای محلی و صنایع دستی در روستاهای سرچشمه و خورخوره، کسنزان، ترجان، احداث مجتمع توریستی-رفاهی همراه با قایقرانی در روستای قلندر، فعال کردن اقامتگاه های بوم گردی و ساخت زیارتگاه در روستای مولان آباد و پارسانیان، اعطای تسهیلات کم بهره و ارائه ی مشاوره رایگان به سرمایه گذاران فعال در زمینه ی گردشگری روستایی باعث افزایش تعداد شاغلان این بخش نسبت به سال های گذشته شده به طوری که تعداد شاغلان این بخش به بیش از ۲۵۰ نفر رسیده، به دنبال آن میزان درآمد شاغلان این بخش در سال های اخیر افزایش یافته و مشارکت و همبستگی بین مردم و مسئولان نیز منافع اقتصادی برای روستائیان به همراه داشته است و تا حد زیادی باعث رونق بخشیدن به روستاهای مورد مطالعه شده است. در سال های اخیر، اداره ی میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان سقز نیز به تشکیل انجمن های میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و برگزاری سمینارهای علمی و فرهنگی اقدام نموده؛ که خود تأثیر به سزایی در رشد صنعت گردشگری و روستاهای مورد مطالعه داشته است. شکل ۱ موقعیت این شهرستان و روستاهای مورد مطالعه را نمایش می دهد.

شکل ۱ - موقعیت محدوده ی مورد مطالعه

منبع: نگارندگان

۵ یافته های پژوهش:

۵/۱ شناسایی عوامل تاثیرگذار بر توسعه گردشگری روستاهای شهرستان سقز

تعداد ۳۸ متغیر در ۴ مولفه تاثیرگذار بر توسعه گردشگری روستاهای شهرستان سقز با استفاده از روش دلفی انتخاب شد (جدول ۵). سپس با استفاده از روش تحلیل تاثیرات متقابل، با تشکیل ماتریس 38×38 از تعداد ۳۰ کارشناس خواسته شد تا تاثیرات هر شاخص را با دیگری با عدد ۰ تا ۳ مشخص نمایند. سپس نتایج ماتریس وارد نرم افزار میک مک شد و برای استخراج پیشرانها مورد تحلیل قرار گرفت.

جدول ۴ - مشخصات روستاهای مورد مطالعه

ردیف	آبادی	خانوار	جمعیت
۱	پارسانیان	۶۸	۲۹۴
۲	باشماق	۲۱۵	۸۹۷
۳	خورخوره	۴۹	۲۵۵
۴	مولان آباد	۱۲۲	۵۱۳
۵	زیویه	۷۶	۳۰۵
۶	ترجان	۱۴۹	۵۹۶
۷	قلندر	۱۰۱	۳۸۰
۸	کچل منگان	۶۳	۲۲۳
۹	کسنزان	۱۰۶	۳۵۶
۱۰	سرچشمه	۱۱۰	۴۰۹
مجموع	۱۰۵۹	۱۰	۴۲۲۸

منبع: مرکزآمار ایران، ۱۳۹۵

جدول ۵ - طبقه بندی عوامل اولیه مؤثر بر وضعیت آینده گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز

طبقه بندی	گروه شاخصها
اجتماعی - فرهنگی	مشارکت و همبستگی، آگاهی جامعه ی محلی و گردشگران، الگوبرداری ساکنان محلی از رفتار گردشگران، کیفیت منابع در ایجاد انگیزه در گردشگران برای سفر دوباره، حس اعتماد گردشگر، طرح جامع گردشگری، نیروی انسانی ماهر، امنیت، رفاه اجتماعی، افزایش فرهنگ گردشگرپذیر، آسیب به ارزشهای فرهنگی روستاییان، میزان مهاجرت جمعیت مرتبط با افزایش صنعت گردشگری روستایی، تعداد سازمان های غیردولتی فعال در گردشگری روستایی، سیاست های تشویقی، افزایش فناوری در صنعت حمل و نقل، قوانین و مقررات گردشگری، برگزاری جشنواره ها و نمایشگاهها.
اقتصادی	مناسب بودن هزینه ها، رقابت پذیری، اشتغال افراد بومی و غیربومی در مشاغل مرتبط با فعالیتهای گردشگری در روستاها(کارآفرینی)، بهبود وضعیت اقتصادی مردم بومی، تنوع فرصت های شغلی، تأثیر گردشگر بر رونق صنایع دستی، کاهش فقر، نرخ رشد اقتصادی، توزیع درآمد، افزایش هزینه حمل و نقل، میزان سرمایه گذاری بخش خصوصی، تقویت اقتصاد محلی و تنوع بخشی اقتصادی، افزایش نرخ سود حاصل از فعالیتهای گردشگری روستایی.
کالبدی	تغییر کاربری اراضی بر اثر فعالیتهای گردشگری، بازسازی آثار گردشگری در روستاها، افزایش فضاهای ساخته شده در ارتباط با گردشگری، نرخ اشغال فضاهای اقامتی، مدیریت زمین در روستاها.
طبیعی	منابع آب، شرایط آب و هوایی و اقلیم، پوشش گیاهی و جانوری.

منبع: تقوایی و حسینی خواه (۱۳۹۶)، اسماعیل زاده(۱۳۹۵) و اکبریان رونیزی و رضوانی(۱۳۹۴)

جدول ۶ - تحلیل اولیه داده های ماتریس اثرات متقابل

شاخص	ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفر	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	جمع	درصد پرشدگی
مقدار	۳۸	۲	۱۴۹	۲۲۳	۸۸۹	۱۸۳	۱۲۹۵	۹۰/۸۶

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۸

۵٫۲ تحلیل میزان اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم عوامل

براساس ماتریس اثرات مستقیم، جمع سطرهای ماتریس نشان دهنده میزان اثرگذاری و جمع ستون‌ها نشان دهنده ی میزان اثرپذیری یک عامل از سایر عوامل است. در جدول ۷، میزان اثرگذاری و اثرپذیری عوامل نشان داده شده است.

تعداد تکرارها ۲ بار در نظر گرفته شده و شاخص پرشدگی ماتریس نیز ۹۰/۸۶ درصد است که این میزان نشان دهنده ی آن است که در بیش از ۹۰ درصد موارد بر یکدیگر تأثیر گذاشته اند. این نتایج بیانگر آن است که تعداد روابط با اثرگذاری متوسط نسبت به سایر روابط زیاد است و روابط با شدت کم، درصد کمی را از مجموع روابط تشکیل داده است. روابط با شدت زیاد نیز سهم کمی از مجموع روابط دارد.

جدول ۷ - میزان اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم عوامل

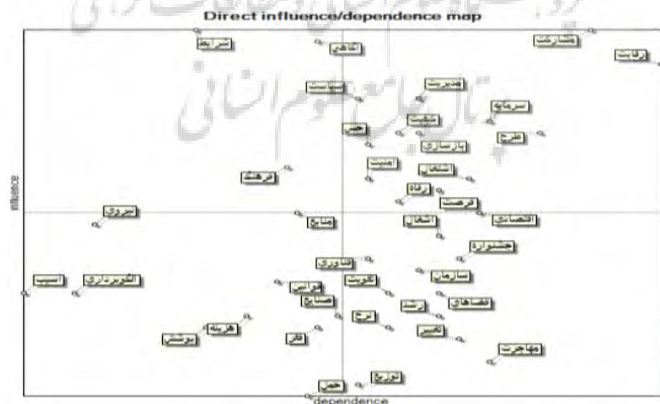
اثرپذیری	عوامل (شاخص‌ها)	اثرگذاری	عوامل (شاخص‌ها)	رتبه
۹۶	رقابت پذیری	۸۴	شرایط آب و هوایی	۱
۸۹	مشارکت و همبستگی	۸۴	مشارکت و همبستگی	۲
۸۴	طرح جامع گردشگری	۸۳	آگاهی جامعه محلی و گردشگران	۳
۷۹	میزان مهاجرت جمعیت مرتبط با افزایش صنعت گردشگری	۸۱	رقابت پذیری	۴
۷۹	میزان سرمایه گذاری بخش خصوصی	۷۸	سیاست های تشویقی	۵
۷۸	بهبود وضع اقتصادی مردم	۷۸	مدیریت زمین	۶
۷۷	اشتغال افراد بومی و غیربومی در فعالیتهای مرتبط با گردشگری	۷۶	میزان سرمایه گذاری بخش خصوصی	۷
۷۶	برگزاری جشنواره ها و نمایشگاهها	۷۵	کیفیت منابع در ایجاد انگیزه در گردشگران برای سفر دوباره	۸
۷۶	تغییر کاربری اراضی بر اثر فعالیتهای گردشگری	۷۵	طرح جامع گردشگری	۹
۷۴	تنوع فرصتهای شغلی	۷۵	بازسازی آثار گردشگری	۱۰
۷۴	نرخ رشد اقتصادی	۷۴	حس اعتماد گردشگر	۱۱
۷۴	افزایش فضاهای ساخته شده	۷۲	افزایش فرهنگ گردشگری	۱۲
۷۴	نرخ اشتغال فضاهای اقامتی	۷۱	امنیت	۱۳
۷۲	تعداد سازمانهای غیردولتی فعال در امر گردشگری	۷۱	اشتغال افراد بومی و غیربومی در فعالیتهای مرتبط با گردشگری	۱۴
۷۲	بازسازی آثار گردشگری	۷۰	تنوع فرصتهای شغلی	۱۵
۷۲	مدیریت زمین	۶۹	رفاه اجتماعی	۱۶
۷۰	کیفیت منابع در ایجاد انگیزه در گردشگران برای سفر دوباره	۶۸	منابع آب	۱۷
۷۰	رفاه اجتماعی	۶۸	بهبود وضع اقتصادی مردم	۱۸
۶۹	تقویت اقتصاد محلی و تنوع بخشی اقتصادی	۶۷	نیروی انسانی ماهر	۱۹
۶۹	افزایش نرخ سود حاصل از گردشگری	۶۶	نرخ اشتغال فضاهای اقامتی	۲۰
۶۷	حس اعتماد گردشگر	۶۴	افزایش فناوری در صنعت حمل و نقل	۲۱
۶۷	افزایش فناوری در صنعت حمل و نقل	۶۴	برگزاری جشنواره ها و نمایشگاهها	۲۲
۶۷	امنیت	۶۳	تعداد سازمانهای غیردولتی فعال در امر گردشگری	۲۳

رتبه	عوامل (شاخص ها)	اثرگذاری	عوامل (شاخص ها)	اثرپذیری
۲۴	قوانین و مقررات گردشگری	۶۲	سیاست های تشویقی	۶۶
۲۵	الگوبرداری از رفتار گردشگران	۶۱	توزیع درآمد	۶۶
۲۶	آسیب به ارزش های فرهنگی روستاییان	۶۱	تأثیر گردشگر بر رونق صنایع دستی	۶۴
۲۷	تقویت اقتصاد محلی و تنوع بخشی اقتصادی	۶۱	آگاهی جامعه ی محلی و گردشگران	۶۲
۲۸	افزایش فضاهای ساخته شده	۶۱	کاهش فقر	۶۲
۲۹	مناسب بودن هزینه ها	۵۹	افزایش هزینه حمل و نقل	۶۱
۳۰	تأثیر گردشگر بر رونق صنایع دستی	۵۹	منابع آب	۶۰
۳۱	نرخ رشد اقتصادی	۵۹	افزایش فرهنگ گردشگرپذیر	۵۹
۳۲	پوشش گیاهی و جانوری	۵۸	قوانین و مقررات گردشگری	۵۸
۳۳	کاهش فقر	۵۸	مناسب بودن هزینه ها	۵۵
۳۴	افزایش نرخ سود حاصل از گردشگری	۵۸	پوشش گیاهی و جانوری	۵۱
۳۵	تغییر کاربری اراضی بر اثر فعالیتهای گردشگری	۵۷	شرایط آب و هوایی	۵۰
۳۶	میزان مهاجرت جمعیت مرتبط با افزایش صنعت گردشگری	۵۵	نیروی انسانی	۴۰
۳۷	توزیع درآمد	۵۳	الگوبرداری از رفتار گردشگران	۳۸
۳۸	افزایش هزینه حمل و نقل	۵۲	آسیب به ارزش های فرهنگی روستاییان	۳۳
	کل	۲۵۵۰	کل	۲۵۵۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

چنان که در جدول ۷ مشاهده می‌شود، شاخص شرایط آب و هوایی، مشارکت و همبستگی، آگاهی جامعه ی محلی و گردشگران، رقابت پذیری و سیاست های تشویقی از جمله اثرگذارترین شاخص‌ها هستند که نقش مهمی در بهبود روابط بین سیستم را تشکیل داده اند. همچنین براساس نتایج نرم افزار درباره ی میزان اثرپذیری عوامل از یکدیگر نیز، عامل رقابت پذیری بیشترین تأثیرپذیری را از سایر عوامل داشته است. عوامل مشارکت و همبستگی، طرح جامع گردشگری، میزان مهاجرت جمعیت مرتبط با افزایش صنعت گردشگری، میزان سرمایه گذاری بخش خصوصی در کنار عامل رقابت پذیری از تأثیرپذیرترین عوامل در بین ۳۸ عامل شناسایی شده اند. در شکل ۲، موقعیت شاخص‌های مورد ارزیابی در تحلیل تاثیرات مستقیم نشان داده می‌شود:

چنان که در جدول ۷ مشاهده می‌شود، شاخص شرایط آب و هوایی، مشارکت و همبستگی، آگاهی جامعه ی محلی و گردشگران، رقابت پذیری و سیاست های تشویقی از جمله اثرگذارترین شاخص‌ها هستند که نقش مهمی در بهبود روابط بین سیستم را تشکیل داده اند. همچنین براساس نتایج نرم افزار درباره ی میزان اثرپذیری عوامل از یکدیگر نیز، عامل رقابت پذیری بیشترین تأثیرپذیری را از سایر عوامل داشته است. عوامل مشارکت و همبستگی، طرح جامع گردشگری، میزان مهاجرت جمعیت مرتبط با افزایش صنعت گردشگری، میزان سرمایه گذاری بخش خصوصی در کنار عامل رقابت پذیری از تأثیرپذیرترین عوامل در بین ۳۸ عامل شناسایی شده اند. در شکل ۲، موقعیت شاخص‌های مورد ارزیابی در تحلیل تاثیرات مستقیم نشان داده می‌شود:

شکل ۲ - نمودار پلان اثرگذاری - اثرپذیری مستقیم عوامل

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

۱- متغیرهای ناحیه ی یک (دووجهی، راهبردی یا شگفت انگیز)

متغیرهای دووجهی دارای دو ویژگی مشترک اثرگذاری و اثرپذیری زیادند و هر تغییری روی این متغیرها در سایر متغیرها نیز واکنش و تغییر ایجاد خواهد کرد. این پیشران ها تأثیرگذارترین شاخص ها در صنعت گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز می باشند و آینده ی صنعت گردشگری روستایی در روستاهای شهرستان سقز به توسعه ی این پیشران ها وابسته است. متغیرهای جدول ۸ در ناحیه ی متغیرهای راهبردی قرار گرفته اند:

آنچه از وضعیت صفحه پراکندگی متغیرهای مؤثر بر توسعه ی گردشگری روستاهای شهرستان سقز می‌توان فهمید، وضعیت ناپایداری سیستم است. بیشتر متغیرها در اطراف محور قطری صفحه پراکنده‌اند. به غیر از چند عامل محدود که نشان می‌دهند؛ دارای تأثیرگذاری بالایی در سیستم هستند، بقیه ی متغیرها از وضعیت تقریباً مشابهی نسبت به یکدیگر برخوردارند. بنابر آنچه که در قسمت‌های پیشین گفته شد، با توجه به وضعیت ناپایداری سیستم متغیرهای زیر قابل شناسایی است:

جدول ۸ - نحوه ی توزیع متغیرهای دووجهی براساس طبقه بندی آنها

طبقه بندی	متغیر
اجتماعی - فرهنگی	مشارکت و همبستگی، وجود طرح جامع گردشگری، حس اعتماد گردشگر، کیفیت منابع در ایجاد انگیزه در گردشگر برای سفر دوباره، امنیت و رفاه اجتماعی
اقتصادی	رقابت پذیری، میزان سرمایه گذاری بخش خصوصی، اشتغال افراد بومی و غیربومی در فعالیتهای مرتبط با گردشگری، تنوع فرصتهای شغلی
کالبدی	بازسازی آثار گردشگری، مدیریت زمین.

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

۲- متغیرهای ناحیه ی دو (تأثیرگذار)

این متغیرها (جدول ۹) نقش تأثیرگذاری در روابط بین پیشران‌ها و دیگر شاخص‌ها ایجاد می‌کند و در آینده ی سازمان فضایی صنعت گردشگری روستایی شهرستان سقز نقش مهمی ایفا می‌کند.

جدول ۹ - نحوه توزیع متغیرهای تأثیرگذار براساس طبقه بندی آنها

طبقه بندی	متغیر
اجتماعی - فرهنگی	آگاهی جامعه ی محلی و گردشگران، سیاست های تشویقی، افزایش فرهنگ گردشگر پذیر، نیروی انسانی ماهر
طبیعی	شرایط آب و هوایی، منابع آب

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

۳- متغیرهای ناحیه ی سه (هدایت کننده یا مستقل)

این شاخص‌ها (جدول ۱۰) به نوعی فاقد نقش کلیدی و مهم در شکل‌گیری سازمان فضایی صنعت گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز می‌باشند؛ ولی نباید کاملاً آنها را فراموش کرد.

جدول ۱۰ - نحوه توزیع متغیرهای مستقل براساس طبقه بندی آنها

طبقه بندی	متغیر
اجتماعی - فرهنگی	آسیب به ارزش های فرهنگی روستاییان، الگوبرداری از رفتار گردشگران، قوانین و مقررات گردشگری، افزایش فناوری در صنعت حمل و نقل
اقتصادی	مناسب بودن هزینه ها، کاهش فقر، افزایش هزینه ی حمل و نقل
طبیعی	پوشش گیاهی و جانوری

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

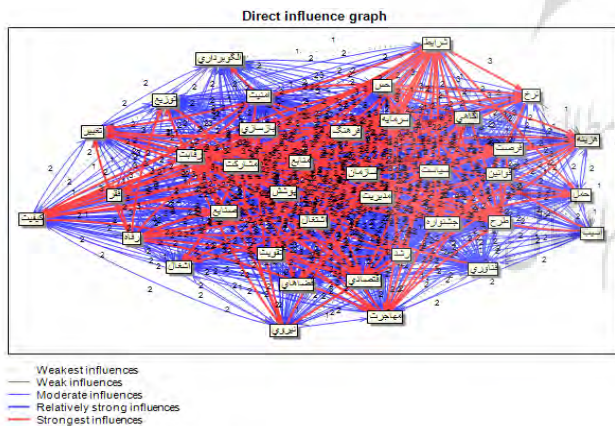
۴- متغیرهای ناحیه ی چهار (تأثیرپذیر)

متغیرهای این ناحیه تأثیر کمی بر سیستم دارند و خود تابع تغییرات در سایر متغیرها هستند. چنان که در شکل ۳ مشاهده می شود، متغیرهای جدول ۱۱ در این ناحیه قرار دارند.

جدول ۱۱ - نحوه ی توزیع متغیرهای تأثیرپذیر براساس طبقه بندی آنها

طبقه بندی	متغیر
اجتماعی - فرهنگی	برگزاری جشنواره ها و نمایشگاه ها، تعداد سازمان های غیردولتی فعال در گردشگری روستایی، میزان مهاجرت جمعیت مرتبط با افزایش صنعت گردشگری
اقتصادی	بهبود وضع اقتصادی مردم، تقویت اقتصاد محلی و تنوع بخشی اقتصادی، افزایش نرخ سود حاصل از فعالیتهای گردشگری، توزیع درآمد، نرخ رشد اقتصادی، تأثیر فعالیتهای گردشگری بر صنایع دستی.
کالبدی	تغییر کاربری اراضی بر اثر فعالیتهای گردشگری، نرخ اشغال فضاهای اقامتی، افزایش فضاهای ساخته در ارتباط با گردشگری.

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

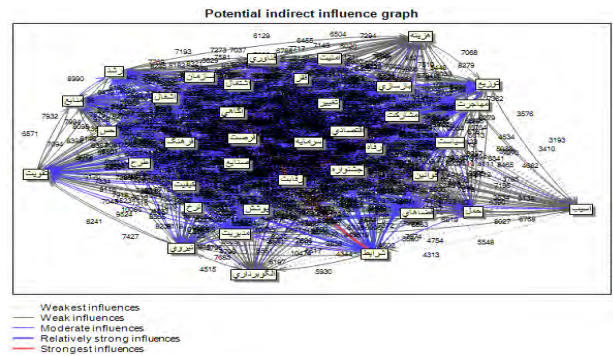
شکل ۳ - گراف چرخه ی اثرگذاری مستقیم با پوشش ۱۰۰ درصد

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

بعد از مشخص شدن انواع متغیرهای سیستم، به تحلیل گراف اثرگذاری متغیرها پرداخته می‌شود: گراف اثرگذاری نشان دهنده ی روابط بین متغیرها و چگونگی اثرگذاری آن‌ها بر یکدیگر است. این گراف در قالب خطوط قرمز و آبی نشان داده می‌شود که انتهای هر خط با یک پیکان نشان داده شده و بیانگر جهت اثرگذاری متغیر است. خطوط قرمز نشان دهنده ی اثرگذاری شدید عوامل بر همدیگر است و خطوط آبی، با تفاوت در ضخامت، روابط متوسط تا ضعیف را نشان می‌دهد. (شکل ۳ و شکل ۴).

در مرحله ی بعدی برای استخراج عوامل پیشران، به جابه جایی و همچنین رتبه بندی متغیرهای مورد نظر به لحاظ تاثیرگذاری و تاثیرپذیری (مستقیم و غیرمستقیم) پرداخته می شود (جدول ۱۲):

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۸

شکل ۴ - گراف چرخه ی اثرگذاری غیر مستقیم با پوشش ۱۰۰ درصد

جدول ۱۲ - جابه جایی و رتبه بندی عوامل براساس اثرپذیری و اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم

Rank	Variable	Variable	Rank	Variable	Variable
1	رقابت - 22	رقابت - 22	1	شرایط - 2	مشارکت - 4
2	مشارکت - 4	مشارکت - 4	2	مشارکت - 4	شرایط - 2
3	طرح - 9	طرح - 9	3	اقتصادی - 5	اقتصادی - 5
4	مهاجرت - 14	سرمایه - 31	4	رقابت - 22	رقابت - 22
5	سرمایه - 31	مهاجرت - 14	5	سیاست - 16	مدیریت - 38
6	اقتصادی - 24	اقتصادی - 24	6	مدیریت - 38	سیاست - 16
7	اشتغال - 23	اشتغال - 23	7	سرمایه - 31	ازسازی - 35
8	مشاوره - 20	تغییر - 34	8	کیفیت - 7	طرح - 9
9	تغییر - 34	مشاوره - 20	9	طرح - 9	سرمایه - 31
10	فرصت - 25	اشتغال - 37	10	ازسازی - 35	کیفیت - 7
11	رشد - 28	فناوری - 36	11	حس - 8	حس - 8
12	فناوری - 36	فرصت - 25	12	فرهنگ - 12	فرهنگ - 12
13	اشتغال - 37	رشد - 28	13	امنیت - 19	امنیت - 19
14	سازمان - 15	سازمان - 15	14	اشتغال - 23	اشتغال - 23
15	ازسازی - 35	ازسازی - 35	15	فرصت - 25	فرصت - 25
16	مدیریت - 38	کیفیت - 7	16	رفاه - 11	منابع - 1
17	کیفیت - 7	مدیریت - 38	17	منابع - 1	رفاه - 11
18	رفاه - 11	رفاه - 11	18	اقتصادی - 24	اقتصادی - 24
19	تقویت - 32	تقویت - 32	19	نیروی - 10	نیروی - 10
20	نرخ - 33	نرخ - 33	20	اشتغال - 37	اشتغال - 37
21	حس - 8	امنیت - 19	21	نیروی - 17	مشاوره - 20
22	فناوری - 36	فناوری - 17	22	مشاوره - 20	فناوری - 17
23	امنیت - 19	توزیع - 29	23	سازمان - 15	سازمان - 15
24	سیاست - 16	سیاست - 16	24	قوانین - 18	قوانین - 18
25	توزیع - 29	حس - 8	25	گوبرداری - 6	گوبرداری - 6
26	صنایع - 26	صنایع - 26	26	آسیب - 13	تقویت - 32
27	اقتصادی - 5	اقتصادی - 5	27	تقویت - 32	فناوری - 36
28	فقر - 27	حاصل - 30	28	فناوری - 36	آسیب - 13
29	حاصل - 30	فقر - 27	29	هزینه - 21	رشد - 28
30	منابع - 1	منابع - 1	30	صنایع - 26	یوشش - 3
31	فرهنگ - 12	قوانین - 18	31	رشد - 28	صنایع - 26
32	قوانین - 18	فرهنگ - 12	32	یوشش - 3	هزینه - 21
33	هزینه - 21	هزینه - 21	33	فقر - 27	فقر - 27
34	یوشش - 3	شرایط - 2	34	نرخ - 33	نرخ - 33
35	شرایط - 2	یوشش - 3	35	تغییر - 34	تغییر - 34
36	نیروی - 10	نیروی - 10	36	مهاجرت - 14	مهاجرت - 14
37	گوبرداری - 6	گوبرداری - 6	37	توزیع - 29	توزیع - 29
38	آسیب - 13	آسیب - 13	38	حاصل - 30	حاصل - 30

برای رفع این مشکل نرم افزار، جدول سهم عوامل براساس اثرهای مستقیم و غیرمستقیم را در مقیاس ۱۰ هزار ارائه می دهد. براین اساس، مجموع اثرگذاری و اثرپذیری ها ۱۰ هزار محاسبه شده و سهم هر کدام از عوامل از این عدد

با توجه به اینکه برای محاسبات اثرهای غیرمستقیم نرم افزار ماتریس را چند بار به توان می رساند، جمع اثرگذاری و اثرپذیری های غیرمستقیم اعداد چندرقمی در می آید و مقایسه ی آن با اثرهای مستقیم دشوار می شود.

گردشگران برای سفر دوباره به روستاها و بازسازی آثار گردشگری بیشترین تأثیر را بر گردشگری پایدار روستایی داشته‌اند. در اثرگذاری غیرمستقیم نیز همین عوامل بیشترین سهم را داشته‌اند. فقط عامل نرخ اشغال فضاهای اقامتی در اثرپذیری غیرمستقیم به ده متغیر اول انتقال یافته است. در حالی که در اثرپذیری مستقیم تنوع فرصتهای شغلی جای این عامل را در سهم از اثرگذاری گرفته است.

نشان دهنده ی سهم آن از کل سیستم است. در جدول ۱۳ سهم عوامل از کل اثرگذاری براساس اثرهای مستقیم و غیرمستقیم نشان داده شده است. چنان‌که مشاهده می‌شود، از بین ۳۸ عامل استخراج شده، ده عامل مشارکت و همبستگی، شرایط آب و هوایی، آگاهی جامعه ی محلی و گردشگران، رقابت‌پذیری، مدیریت زمین، سیاست‌های تشویقی، میزان سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، وجود طرح جامع گردشگری، کیفیت منابع در ایجاد انگیزه در

جدول ۱۳ - فهرست ده عامل برتر با بیشترین سهم در اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم

رتبه	عامل	اثرمستقیم	عامل	اثرگذاری مستقیم	عامل	اثرغیرمستقیم	عامل	اثرگذاری غیرمستقیم
۱	مشارکت	۳۲۹	رقابت	۳۷۶	مشارکت	۳۲۹	رقابت	۳۶۹
۲	شرایط	۳۲۹	مشارکت	۳۴۹	شرایط	۳۲۵	مشارکت	۳۴۷
۳	آگاهی	۳۲۵	طرح	۳۲۹	آگاهی	۳۲۴	طرح	۳۲۷
۴	رقابت	۳۱۷	سرمایه	۳۰۹	رقابت	۳۱۲	سرمایه	۳۰۷
۵	مدیریت	۳۰۵	مهاجرت	۳۰۹	مدیریت	۳۰۵	مهاجرت	۳۰۵
۶	سیاست	۳۰۵	اقتصادی	۳۰۵	سیاست	۳۰۴	اقتصادی	۳۰۲
۷	سرمایه	۲۹۸	اشتغال	۳۰۱	بازسازی	۲۹۶	اشتغال	۲۹۸
۸	طرح	۲۹۴	تغییر	۲۹۸	طرح	۲۹۴	تغییر	۲۹۷
۹	کیفیت	۲۹۴	جشنواره	۲۹۸	سرمایه	۲۹۴	جشنواره	۲۹۴
۱۰	بازسازی	۲۹۴	فرصت	۲۹۰	کیفیت	۲۹۲	اشتغال	۲۹۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

رشد گیاهان خاص، جنگل‌ها و مراتع سرسبز و وجود جانوران متنوع در روستاهای مورد مطالعه شده که منابع طبیعی پایه را برای تفریح و گردشگری در یک مکان تشکیل می‌دهند. تفریح یک رفتار اختیاری است که از سوی فرد با انتخاب آزاد صورت می‌گیرد. در نتیجه، گردشگر مناطقی را برای مقصد انتخاب خواهد کرد که دارای شرایط اقلیمی مناسب باشند. ماهیت اختیاری بودن تفریح به این معنی است که اگر شرایط آسایش و راحتی در یک منطقه کم شود، وجود گردشگران نیز در آن منطقه کاهش می‌یابد. بنابراین با توجه به تأثیر رضایت و آسایش بر تعداد گردشگران می‌توان گفت که یکی از مهمترین عوامل، شرایط آب‌وهوایی است که به عنوان یک عامل تقاضا مطرح است.

باتوجه به یافته‌های جداول، عوامل کلیدی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری، عواملی مانند؛ شرایط آب و هوایی، رقابت-پذیری، مدیریت زمین، سیاست‌های تشویقی، میزان سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، وجود طرح جامع گردشگری، مشارکت و همبستگی، آگاهی جامعه ی محلی و گردشگران در تأثیرگذاری دارای رتبه بالا بوده‌اند و در تأثیرپذیری نیز رتبه ی بالا را به خود اختصاص داده بودند، بنابراین، توجه به این عوامل در کنترل سیستم در جهت رسیدن به مطلوبیت و سازگاری ضروری است.

یکی از تأثیرگذارترین عوامل که در گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز نقش بالایی ایفا می‌نماید، شرایط آب و هوایی است. در شهرستان سقز به دلیل حاکم بودن شرایط متفاوت آب‌وهوایی در فصول مختلف سال، آب‌وهوا به عنوان یک عامل جذب کننده برای گردشگران مطرح است. اقلیم ویژه کوهستان خود باعث

۶ نتایج پژوهش

امروزه صنعت گردشگری فراتر از یک صنعت، به مثابه پدیده‌ی پویای جهانی و اجتماعی است که پیچیدگی‌های خاص خود را دارد و شناخت دقیق و تحلیل علمی این پدیده می‌تواند چهارچوب مطمئنی برای برنامه‌ریزی صنعت گردشگری فراهم آورد. مهمترین هدف پژوهش حاضر، تعیین و شناسایی پیشران‌ها (عوامل) تأثیرگذار بر آینده‌ی گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز و ارائه دسته‌بندی جامع از آن‌ها و سپس تعیین اهمیت و اولویت هر یک از عوامل شناسایی شده بود. برای دستیابی به این هدف، در ابتدا پس از مرور جامعی بر ادبیات تحقیق، با روش دلفی، سی و هشت عامل مرتبط با گردشگری روستایی در قالب چهار دسته (اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و طبیعی)، استخراج و با استفاده از تحلیل ساختاری در نرم افزار میک سنجیده شد. توزیع متغیرها در این نرم افزار نشان دهنده‌ی ناپایداری سیستم گردشگری محدوده‌ی مورد مطالعه بود، بنابراین ۵ دسته متغیر شناسایی شده و سپس با رتبه بندی این متغیرها، ده عامل که دارای بیشترین تأثیرگذاری بر وضعیت آینده گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز بودند، به عنوان عوامل کلیدی استخراج شدند. از بین این ده عامل، عوامل عامل اجتماعی - فرهنگی، ۵ عامل (مشارکت و همبستگی، آگاهی جامعه‌ی محلی و گردشگران، سیاست‌های تشویقی، وجود طرح جامع گردشگری و کیفیت منابع در ایجاد انگیزه در گردشگران برای سفر دوباره) را به خود اختصاص داده و در جایگاه بعدی کالبدی (مدیریت زمین و بازسازی آثار گردشگری) و عوامل اقتصادی (رقابت پذیری و میزان سرمایه‌گذاری بخش خصوصی) قرار داشتند که هر کدام ۲ عامل را به خود اختصاص داده بودند و یک عامل کلیدی نیز به عوامل طبیعی (شرایط آب و هوایی) مربوط بود که جزو مهمترین عوامل تأثیرگذار بر وضعیت آینده‌ی توسعه

ی پایدار گردشگری روستایی روستاهای مورد مطالعه بودند.

از عمده‌ترین عوامل تأثیرگذار بر وضعیت آینده‌ی توسعه‌ی پایدار گردشگری روستایی، مشارکت و همبستگی است، رونق و توسعه‌ی گردشگری در مناطق روستایی در صورتی گسترش می‌یابد و تداوم خواهد یافت که مشارکت و همبستگی بین مردم و یا مردم و مسئولان وجود داشته باشد. این موضوع علاوه بر آن که منافع اقتصادی برای روستائیان به همراه دارد؛ باعث مشارکت و حضور آگاهانه که به گردشگری پایدار و توسعه‌ی پایدار منجر می‌گردد را به دنبال دارد. یکی دیگر از تأثیرگذارترین عوامل بر آینده‌ی گردشگری روستایی، شرایط آب‌وهوایی است که نقش مهمی در رضایت مندی گردشگران دارد و باعث افزایش حساسیت و اهمیت آن در انتخاب مکانی مناسب برای اقامت گردشگران می‌شود؛ زیرا راحتی و سلامتی انسان (گردشگران) بیش از هر عاملی تحت تأثیر وضعیت هوا و شرایط اقلیمی است. گردش خون، تنفس و همچنین عملکرد سیستم‌های عصبی تا حد زیادی تحت تأثیر این عوامل محیطی قرار می‌گیرند. همچنین افزایش آگاهی جامعه‌ی محلی و گردشگران، افزایش روند رقابت پذیری و مدیریت مناسب زمین، افزایش سیاست‌های تشویقی در راستای جذب گردشگر، همکاری و فعالیت هرچه بیشتر سرمایه‌گذاران بخش خصوصی در زمینه‌ی گردشگری، تدوین طرح جامع گردشگری، بالابردن کیفیت منابع جهت ایجاد انگیزه در گردشگران برای سفر مجدد آنان به این روستاها و بازسازی آثار گردشگری می‌تواند باعث افزایش حضور گردشگران، افزایش ارزآوری از صنعت گردشگری، فراهم شدن زمینه‌های اشتغال و کسب درآمد، جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها، تثبیت جمعیت در روستاها و در نهایت رسیدن به وضعیت مطلوب گردشگری پایدار روستایی گردد.

منابع

منابع فارسی

- اسماعیل زاده، حسن؛ اسماعیل زاده، یعقوب (۱۳۹۵). شناسایی مؤلفه های تأثیرگذار و تأثیرپذیر در شهرهای ساحلی مطالعه ی موردی: بندر انزلی، فضای جغرافیایی، سال هفدهم، شماره ۶۰، صص ۷۷-۵۵.
- اکبریان رونیزی، سعیدرضا؛ رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۴). تحلیل و تبیین پایداری توسعه ی گردشگری در مناطق روستایی مطالعه ی موردی: بخش مرکزی شهرستان دماوند، پژوهشهای جغرافیای انسانی، دوره ی چهل و هفت، شماره ی ۱، صص ۸۱-۹۵.
- ایمانی، بهرام؛ رضوی، سیدمختار (۱۳۹۹). شناسایی پیشران‌های مؤثر بروضعیت آینده ی گردشگری پایدار با رویکرد آینده‌پژوهی، روستاهای بخش مرکزی سرعین، برنامه‌ریزی و توسعه ی گردشگری، دوره ی ۹، شماره ی ۲، صص ۷۱-۹۰.
- بیات، ناصر (۱۳۹۳). ارائه ی الگوی مدیریت اثرات گردشگری در نواحی روستایی، مطالعه ی موردی: دهستان کمازان سفلی شهرستان ملایر، رساله دکتری، دانشگاه تهران.
- تقوایی، مسعود؛ حسینی خواه، حسین (۱۳۹۶). برنامه-ریزی توسعه ی صنعت گردشگری مبتنی بر روش آینده‌پژوهی و سناریونویسی، مطالعه موردی شهر یاسوج، برنامه ریزی و توسعه ی گردشگری، دوره ی ۶، شماره ی ۲۲، صص ۸-۳۰.
- جعفری صمیمی، احمد؛ خبره، شیما (۱۳۹۲). اثرگردشگری بر توسعه ی انسانی، برنامه ریزی و توسعه ی گردشگری، دوره ی دوم، شماره ی ۷، صص ۲۴-۱۱.
- رحیمی، داریوش؛ رنجبردستانی، محمود (۱۳۹۲). ارزیابی اولویت بندی جاذبه‌های اکوتوریسم: روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال و بختیاری، مطالعات شهری و منطقه ای، سال چهارم، شماره ی ۱۴، صص ۱۵۰-۱۳۱.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ مهدوی، داوود؛ پورطاهری، مهدی (۱۳۹۳). فرایند بومی سازی شاخصهای توسعه ی پایدار گردشگری، پژوهشهای روستایی، دوره ی یک، شماره ی ۴، صص ۱-۴۱.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۷). توسعه ی گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
- زالی، نادر؛ اسماعیل زاده، یعقوب (۱۳۹۶). قابلیت سنجی توسعه ی گردشگری با رویکرد توسعه ی پایدار در شهر مرزی ارومیه، جغرافیا و آمایش سرزمین، سال پنجم، شماره ی ۱۴، صص ۸۹-۱۰۴.
- سرایی، محمد حسین؛ شمشیری، مسلم (۱۳۹۲). بررسی وضعیت گردشگری در شهر شیراز در راستای توسعه ی پایدار با استفاده از تکنیک SWOT، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دوره ی بیست و چهارم، شماره ی ۴۹، صص ۶۹-۸۸.
- سقای، مهدی؛ علی زاده، سیددانا (۱۳۹۵). امکان سنجی محصول گردشگری روستایی در شهرستان پاوه، فضای جغرافیایی، دوره ی سیزدهم، شماره ی ۴۱، صص ۱-۲۰.
- شهماری اردجانی، رفعت و کاموسی علمداری، جواد (۱۳۹۸). بررسی گونه های گردشگری مؤثر بر توسعه ی گردشگری منطقه ۴ آزاد ارس، گردشگری شهری، دوره ی ۶، شماره ی ۱، صص ۳۳- ۶۴.
- علیقلی زاده، ناصر (۱۳۹۳). بررسی عملکرد دولت در توسعه ی فعالیتهای گردشگری با تأکید بر سیاستها و برنامه های گردشگری در نواحی روستایی، دومین همایش ملی نقش گردشگری در توسعه، دانشگاه مازندران، صص ۲۴۷-۲۵۸.
- علی اکبری، اسماعیل؛ پوراحمد، احمد و جلال آبادی، لیللا (۱۳۹۷). شناسایی پیشران‌های مؤثر بر وضعیت آینده‌ی گردشگری پایدار شهر کرمان با

کاظمی، مهدی؛ اسماعیلی، محمدرضا؛ بیگی فیروزی، الله یار(۱۳۹۵)، بررسی و انتخاب استراتژی توسعه ی گردشگری استان لرستان براساس SWOT و ماتریس برنامه ریزی کمی استراتژیک، جغرافیا و توسعه، شماره ی ۳۲، صص ۶۰-۴۷.

مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵، www.sci.ir

وارثی، حمیدرضا؛ تقوایی، مسعود؛ پریزادی، طاهر(۱۳۸۹)، امکان سنجی قابلیت های گردشگری شهر سقز، مطالعات مدیریت شهری، سال دوم، شماره ی سوم، صص ۲۲-۱.

رویگرد آینده پژوهی، گردشگری و توسعه، دوره ی ۷، شماره ی ۴۱، صفحه ۶۵۱-۸۷۱.

فاروقی، عمر (۱۳۹۴)، نظری به تاریخ و فرهنگ سقز کردستان، انتشارات محمدی، سقز.

قدیری معصوم، مجتبی؛ استعلاجی، علیرضا؛ بازوکی، معصومه(۱۳۹۰) گردشگری پایدار(روستایی و عشایری)، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

قصابی، حسن؛ آذر، علی؛ پناهی، علی(۱۳۹۸)، شناسایی پیشران های تأثیرگذار بر توسعه ی گردشگری در مناطق آزاد تجاری(منطقه آزاد ارس)، برنامه ریزی و توسعه ی گردشگری، دوره ی ۹، شماره ۱، صص ۱۷۷-۱۶۱.

منابع لاتین

Asan, S, S. Asan, U. (2007), Qualitative cross-impact analysis with time consideration, *Technol. Forecast. Soc. Vol. 74, No. 5*, PP 627-644.

Asmelash, A, G. and S, Kumar, (2019). The structural relationship between tourist satisfaction and sustainable heritage tourism development in Tigray, Ethiopia, *Heliyon*, 5 (3), pp: 1-31.

Chami, C., (2012), Sustainable Tourism Development: A Comparison between Tanzania and Kenya, A thesis submitted to the Faculty of Graduate Studies and Research in Partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of philosophy.

Chin, C.H., Lo, M.C., Songan, P. & Nair, V., (2014), Rural Tourism Destination Competitiveness: A Study on Annah Rais Longhouse Homestay, Sarawak, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol 144, PP. 35-44.

Devers KJ, Frankel RM.(2000), Study design in qualitative research--2: Sampling and data collection strategies. *Educ Health (Abingdon)*; Vol. 13, No. 2, PP 263-71.

Gordon, Theodore. (1994). Trend Impact Analysis, *AC/UNU Millennium project*.

Godet. M., (2008), "Strategic Foresight", Lipsor Working Paper ,France , Paris.

Jr, E.T., (2003), An Analysis of Variables that Influence Stakeholder Participation and Support for Sustainable Tourism Development in Rural North Carolina, A dissertation Submitted to the north Carolina state university of central Florida, for the degree of Doctor of Philosophy.

Kapera, I (2018). Sustainable tourism development efforts by local governments in Poland, *Sustainable Cities and Society*, 40, pp: 581-588.

Kent, K., (2005), The Roles of the Public, Private and Civic Sectors in Adventure Tourism in the Nanda Devi Biosphere Reserve: Garhwal Himalaya, india, A thesis to be submitted to the Faculty of Graduate studies in partial Fulfillment of the requirements, for the degree of Master of Natural Resources Management.

Neuman LW.(2007), Social research methods. 6th ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.

Melichová, K. & Majstříková, L. (2017). Is Rural Tourism a Perspective Driver of Development of Rural Municipalities? -

The Case of Slovak Republic, Vol. 14, Issue 1, Pp 1-6. DOI: <https://doi.org/10.1515/aree-2017-0001>

Weaver, D. & Lawton, L., (2012), *Tourism Management*, 2nd Edition, Sydney: John Wiley and Sons Australia.

Petrović, M. D., Vujko, A., Gajić, T., Vuković, D. B., Radovanović, M., Jovanović, J. M. & Vuković, N. (2017). *Tourism as an Approach to Sustainable Rural Development in Post-Socialist Countries: A Comparative Study of Serbia and Slovenia*. Sustainability, Vol. 10, No. 1, PP 54-68.

Regmi, N. (2016). *Rural Tourism in Nepal: Development and Sustainability, A Case Study of Parbat District, Nepal*, Bachelor's Thesis Centria University of Applied Sciences, Degree Programme in Tourism, Talonpojankatu 2, 67100 Kokkola, Finland.

Risteskia, M., Kocevskia, J. & Arnaudov, K., (2016), *Spatial Planning and Sustainable Tourism as basis for Developing Competitive Tourist Destinations*, Procedia-Social and Behavioral Sciences, 44, PP. 375-386.

Schorner, B., (2010), *Sustainable Mountain Tourism Development Illustrated in the Case of Switzerland*, Sustainable Mountain Tourism Development Illustrated in the Case of Switzerland, PP. 87-108.

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development). (2016), *Economic Diversification, non-farm Activities and Rural Transformation, the Least Developed Countries Report 2015 Transforming Rural Economies chapter 3*.

UNDP, (1999), *Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice, Fourth meeting Montreal, 21-25 June*.

Villacorta, P J. Antonio D. Masegosa, a. Dagoberto, C, b. Maria, T, L. (2014), «A new fuzzy linguistic approach to qualitative Cross Impact Analysis», *Applied Soft Computing*, Vol 24, PP 19-30.